

Федорова І.В.

Одеський державний аграрний університет

ЗНАЧЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто види моніторингу залежно від напрямку застосування в різноманітних аспектах освітнього процесу, зокрема види психолого-педагогічного моніторингу. Автор вивчила наукові дослідження моніторингу в освітній галузі. Мета проведення моніторингового дослідження є визначеною науковою темою кафедри філософії, історії і політології Одеського державного аграрного університету «Дозволь тобі допомогти стати студентом». Проаналізовано принципи, етапи психолого-педагогічного моніторингу, подано результати внутрішнього комплексного психолого-педагогічного моніторингу, який проводився в Одеському державному аграрному університеті серед здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів. У процесі моніторингу зроблено акцент на формуванні світоглядних позицій, настанов, які є ключовими як для навчання, так і для здобуття спеціальності. Дослідниця дійшла висновку про те, що інтенсивність навчальної діяльності здобувачів вищої освіти поліпшується у процесі оптимізації колективного виховання в поєднанні із самовихованням індивіда, що стає гарною запорукою творчого потенціалу. У статті проаналізовано етапи навчального циклу здобувачів вищої освіти бакалаврського і магістерського рівнів. Подано характеристику блоків питань, метою яких стало з'ясування мотивів здобуття вищої освіти та визначення пріоритетів обраної спеціальності. Проаналізовано структуру навчальних мотивів та їхній вплив на активність здобувачів вищої освіти в навчальному процесі. Не менш важливим є блок питань щодо аналізу ставлення здобувачів вищої освіти до різних форм занять у навчальному процесі загалом. Окрему увагу приділено аспекту взаємин у середині студентських колективів та дозвіллю здобувачів вищої освіти. Усі зазначені аспекти мають суттєвий вплив на формування ставлення до майбутнього працевлаштування здобувачів вищої освіти як бакалаврського, так і магістерського рівнів.

Ключові слова: моніторинг, психолого-педагогічний моніторинг, види моніторингу, принципи психолого-педагогічного моніторингу, етапи психолого-педагогічного моніторингу.

Постановка проблеми. Соціальні вимоги до випускників вищих закладів освіти розвивались із прогресом суспільства, науки і техніки. Збільшувалися вимоги як до світогляду, до опанування теорії науки, особливо теорії профілюючих наукових дисциплін, так і до відповідальності, здібностей особистості у використанні прогресивних даних науки і техніки в суспільній практиці. У наш час відбуваються швидкі та глибокі зміни суспільних вимог до сучасних випускників закладів вищої освіти. Тому варто порівняти, як корелюється психологічну готовність і ставлення до навчання серед здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів.

Коли здобувач вищої освіти вступає до закладу вищої освіти, він уже володіє певними особистісними якостями індивідуального розвитку, що продовжують формуватися у процесі навчання і виховання у ЗВО. Результатом є більш високий рівень розвитку особистості наприкінці навчання. Порівняно із процесами навчання на інших рівнях

системи освіти процес формування і виховання особистості у ЗВО включає більш широкий діапазон як дидактичних, виховних, так і продуктивних психолого-педагогічних відносин між викладачами та здобувачами вищої освіти.

У процесі здобуття фаху студентами зміцнюється їхня особистісна спрямованість, формуються такі світоглядні позиції, настанови щодо навчання і майбутньої спеціальності, як активність, самостійність, ініціативність. Формування особистісних якостей потребує інтенсивної роботи здобувачів вищої освіти «над собою», самостійної навчальної діяльності, самовиховання у сфері моральних відносин [1, с. 170].

Натепер не досить досліджень особистісних якостей здобувачів вищої освіти та студентських колективів, які переходять від діяльності в рамках ЗВО до дослідницької діяльності. Однак можна вже зараз стверджувати, що інтенсивність студентської діяльності, ефективність навчання у ЗВО значно покращиться, якщо оптимізувати

співвідношення виховання в колективі і самовиховання, створити широкий спектр нових творчих завдань. Попри те, що основи особистості закладаються ще в середній школі, найбільш сприятливі умови для творчої самореалізації складаються саме в ЗВО. Перший етап передбачає опанування засобів навчально-професійної діяльності, що забезпечить можливість самостійно орієнтуватися в системі професійних теоретичних знань.

На наступному етапі життєдіяльності особистості здобувача вищої освіти (здебільшого це другий, третій і четвертий курси) відбувається засвоєння суспільного змісту професійної діяльності. Саме в цей період здобувач вищої освіти починає усвідомлювати значення своєї майбутньої професії для суспільства. На цьому етапі основним видом активності є соціальна активність, саме вона і визначає розвиток інших видів активності.

Навчання в магістратурі можна розглядати як третій етап, який збігається з формуванням у здобувачів вищої освіти здатності до виконання конкретних професійно-рольових функцій.

На кожному етапі не тільки вирішуються специфічні завдання розвитку особистості, але і створюються умови для переходу на наступний етап. Так, тільки після опанування засобів навчально-професійної діяльності здобувач вищої освіти може використовувати їх для вирішення цілей усебічного особистісного розвитку, а потім застосовувати ці знання у процесі формування індивідуального стилю діяльності на етапі засвоєння професійно-рольових функцій.

Теоретична модель динаміки соціальної активності здобувача вищої освіти в системі його життєдіяльності повинна бути конкретизована на основі моніторингових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що моніторингові дослідження в освіті розпочалися в 90-х рр. ХХ ст., досі немає однозначної інтерпретації терміна «моніторинг в освітній галузі». Аналіз показав, що немає чіткого розмежування таких понять, як «моніторинг», «діагностика», «зовнішнє незалежне оцінювання». Але більшість авторів уважають моніторинг довготривалим спостереженням за якимось процесом освіти і його контролем (А. Белкін, В. Беспалько, В. Кальней, Т. Лукіна, О. Ляшенко, А. Майоров, С. Шишов, Л. Ніколаєва й інші) [5, с. 85].

Будь-яке моніторингове дослідження незалежно від цілей його проведення направлено на те, щоб удосконалити якість освіти взагалі чи в конкретному закладі вищої освіти.

Виділяють такі види моніторингу залежно від напрямку застосування в різноманітних аспектах освітнього процесу:

- діагностичний моніторинг, основною метою якого є визначення рівня академічних навичок студентів незалежно від їхньої особистості (Д. Уїлмс);

- моніторинг діяльності, який включає заміри «входу» і «виходу» системи, де «вихід» заміряється за допомогою стандартних тестів навчальних предметів (Д. Уїлмс) [6, с. 40];

- статистичний моніторинг, який надає можливості водночас зняти показники за одним або кількома напрямками діяльності ЗВО, порівняти отриманий результат із нормативом і визначити відхилення від стандарту, здійснити аналіз і ухвалити управлінське рішення (В. Лізинський);

- динамічний моніторинг, який передбачає багаторазовий замір окремих характеристик під час усього циклу діяльності (В. Лізинський);

- моніторинг освітніх систем, який передбачає вироблення актуальних знань про стан системи, у якій відбуваються зміни, з подальшим ухваленням управлінського рішення (С. Подмазін);

- освітній моніторинг, супровідне оцінювання і поточна регуляція будь-якого процесу в освіті (Г. Єльнікова) та форма організації, збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогнозування її розвитку (Н. Ладнушкіна);

- моніторинг результативності навчального процесу, який показує загальну картину дії всіх чинників, що впливають на навчання, і визначає напрями, які потребують більш детального дослідження (Н. Вербицька, В. Бодрякова) [3, с. 4].

До моніторингу з результативності навчального процесу можна віднести психолого-педагогічний моніторинг, який включає такі види, як дидактичний (спостереження за різними аспектами навчально-освітнього процесу); виховний (спостереження за різними аспектами виховного освітнього процесу); управлінський (спостереження за характером взаємодії на різних управлінських рівнях у системах: «керівник – педагогічний колектив», «викладач – здобувач вищої освіти»); соціально-психологічний (спостереження за системою групових особистісних стосунків, за характером психологічної атмосфери групи).

Для отримання необхідної різноманітної інформації всі ці види психолого-педагогічного моніторингу варто застосовувати в комплексі.

Моніторингові дослідження можуть проводитися з метою виявлення психологічної готовності

майбутніх фахівців до професійної діяльності та якості навчально-виховного процесу. Ініціатори моніторингових досліджень мають чітко усвідомлювати мету та предмет моніторингу, його наслідки, а також повинні бути готовими до сприйняття об'єктивної інформації. Висновки таких досліджень обов'язково матимуть наслідки, зокрема й морального характеру [2, с. 21].

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати принципи й етапи психолого-педагогічного моніторингу та результати внутрішнього комплексного моніторингу в рамках наукової теми кафедри філософії, історії і політології Одеського державного аграрного університету (далі – ОДАУ) «Дозволь тобі допомогти стати студентом», який проводився в ОДАУ серед здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість авторів (О. Майоров, Є. Хриков, А. Харківська й інші) визначають психолого-педагогічний моніторинг як систему цілеспрямованої діяльності педагогів щодо збору, зберігання, систематизації, узагальнення й використання інформації про стан і тенденції навчально-виховної роботи.

Якщо узагальнити інформацію науковців, які вивчали особливості проведення психолого-педагогічного моніторингу, можна виділити систему принципів для отримання педагогічної інформації. Це:

- науковість, що відображає систему наукових форм, методів і засобів отримання педагогічної інформації;

- об'єктивність, тобто врахування всіх результатів, позитивних і негативних, створення рівних умов для всіх учасників виховного процесу;

- комплексність дослідження різноманітних аспектів виховного процесу, оброблення й аналізу одержаних результатів;

- безперервність і тривалість спостережень за станом виховного процесу;

- своєчасність отримання, обробки та використання об'єктивної інформації про якість виховного процесу;

- перспективність запланованих моніторингових досліджень, спрямування їх на розв'язання актуальних завдань розвитку ЗВО;

- рефлексивність, яка виявляється у відображенні якості результатів виховного процесу, здійсненні самооцінки і самоконтролю;

- урахування психолого-педагогічних особливостей, що означає вивчення рівня освіти, виховання, професіоналізму, загального розвитку, індивідуальних особливостей об'єкта, а також умов і конкретних ситуацій проведення обсте-

жень, що передбачають диференціацію контрольних та діагностичних завдань;

- систематичність спостереження за станом якості освіти та чинниками, які впливають на неї;

- гуманістична спрямованість моніторингу – створення обстановки доброзичливості, довіри, поваги до особистості, максимально сприятливих умов, позитивного емоційного мікроклімату;

- неможливість використання результатів досліджень із метою будь-яких репресивних дій;

- реалізація кожного принципу функціонування системи на різних рівнях його здійснення має особливості, зумовлені цілями і завданнями, метою проведення окремого дослідження [4, с. 28].

Проведення моніторингового дослідження здійснювалось у рамках наукової теми кафедри філософії, історії і політології ОДАУ «Дозволь тобі допомогти стати студентом» у три етапи.

Перший етап, підготовчий, який передбачав постановку мети, визначення об'єкта, встановлення термінів проведення, вивчення відповідної літератури. На цьому етапі здобувачам вищої освіти магістерського рівня підготовки був наданий теоретичний матеріал із методики проведення моніторингових досліджень, а також матеріалів тренінгу, метою якого було створити сприятливі умови успішної соціалізації й адаптації здобувачів вищої освіти першого курсу бакалаврського рівня освіти. У перший місяць навчання першокурсники відчувають задоволення від вступу до закладу вищої освіти та покладають серйозні надії на те, що зможуть ефективно навчатися та готуватися до своєї професійної діяльності. А це залежить як від того, якими базовими настановами керуються першокурсники, коли здобувають вищу освіту, і якою мірою їм подобається обрана спеціальність, так і від взаємин у новому колективі навчальної групи. А хто краще за здобувачів вищої освіти магістерського рівня підготовки, які ще зовсім недавно були на місці першокурсників, може допомогти в адаптації до навчання? Саме для того, щоб не виникали труднощі в навчанні та для подолання дискомфортних переживань, пов'язаних із входженням у новий колектив, ми залучили здобувачів вищої освіти магістерського рівня підготовки до проведення таких адаптивних тренінгів. Ці тренінги включали вправи на знайомство, де відпрацьовувались навички короткої самопрезентації, які мали на меті зняття напруги та розвитку почуття приналежності до групи. Після проведення адаптивного тренінгу першокурсникам були роздані спеціально розроблені анкети для моніторингового дослідження.

Для здобувачів вищої освіти магістерського рівня підготовки це була перевірка власних науково-педагогічних здібностей.

Така робота проводилася серед першокурсників на факультетах: інженерно-економічному, агробіотехнологічному, ветеринарної медицини; у навчально-науковому інституті біотехнологій та аквакультури.

Метою нашого дослідження були різні блоки питань. А саме блок запитань, метою яких було з'ясування мотивів здобуття вищої освіти та визначення, наскільки подобається обрана спеціальність. Блок цих запитань дав можливість з'ясувати, як змінюється структура усвідомлених мотивів у процесі навчання та вивчення безпосередньої сили навчальних мотивів, їхня здатність забезпечити активність студентів у навчальному процесі.

Інший блок запитань допоміг проаналізувати ставлення студентів до самого навчального процесу та різних форм занять в ОДАУ. Це ставлення в найбільш яскравій формі проявляється у відвідуванні студентами занять і виявлення причин їх пропуску. У попередньому дослідженні були відібрані основні причини пропусків занять. За допомогою розроблених методів важливо було виявити початковий рівень навчальної мотивації під час вступу індивіда до закладу вищої освіти, а потім з'ясувати, як зміниться структура мотивів навчально-професійної діяльності у процесі навчання. Було розроблено блок питань із метою виявлення ставлення здобувачів вищої освіти до викладачів та їхньої ролі у формуванні особистісних якостей бакалаврів, взаємин у студентських колективах під час навчання та проживання в гуртожитку. Низка запитань були присвячені вивченню типів дозвілля здобувачів вищої освіти, з'ясуванню тих аспектів, яким вони віддають перевагу. А також було розроблено питання, які стосувалися оцінки перспективи працевлаштування після закінчення ОДАУ та майбутньої перспективи свого життя.

На другому етапі збирався матеріал для моніторингового дослідження на другому, третьому та четвертому курсах бакалаврського рівня підготовки та на першому курсі магістерського рівня підготовки. Проводилося письмове опитування здобувачів вищої освіти за такою ж анкетною, як і на перших курсах.

Під час третього етапу, аналітичного, відбувалися аналіз і систематизація отриманої інформації, розроблення рекомендацій і пропозицій щодо подальшого періоду, формулювання висновків. На цьому етапі здобувачі вищої освіти магістер-

ського рівня підготовки під керівництвом викладачів набували навичок науково-дослідницької діяльності, обробляли анкети моніторингового дослідження.

Дослідження показало, що для більшості першокурсників усіх трьох факультетів головними усвідомленими мотивами вибору професії були: прагнення стати високоосвіченим фахівцем, професіоналом у своїй справі та бажання поринути в цікаве студентське життя (75–80%). Усвідомлення того, що без диплома про вищу освіту важко чогонебудь досягнути в житті, було значно нижчим (50–60% здобувачів вищої освіти).

У результаті були виявлені три рівні сформованості інтересу до професії за критерієм зростання цього інтересу у процесі навчання. Відомо, що справжні інтереси поглиблюються в діяльності тоді, як ілюзія інтересу швидко зникає. Тому до першої групи (високий рівень) були віднесені здобувачі вищої освіти, у яких інтерес суттєво зріс у процесі навчання, до третьої групи (низький рівень) – здобувачі вищої освіти, у яких інтерес значно знизився; другу групу (середній рівень) становили здобувачі вищої освіти, у яких у процесі навчання інтерес до професії, на їхню думку, не зростає і не зменшується. Дані про зміну інтересу до спеціальності від першого до четвертого курсів свідчать, що високий рівень інтересу фіксується у 24–27% здобувачів вищої освіти, середній рівень – у 58–62%, низький – у 14–16%.

Отже, навіть у виборі професії 20–25% здобувачів вищої освіти мотивують свій вибір іншими мотивами, ніж інтерес до професії. Навіть там, де в усвідомленні представлений такий інтерес, у процесі навчання його не досить для мотивації реального навчального процесу. Підтверджують слушність такого висновку і дані про те, чим керуються здобувачі вищої освіти, які відвідують аудиторні заняття. На першому курсі 70–80% здобувачів вищої освіти, які відвідують аудиторні заняття, прагнуть одержати міцні знання та дізнатися нове. На другому курсі основним чинником відвідування аудиторних занять 67–72% респондентів вибрали високу якість занять, що проводяться, та бажання зустрітися, поспілкуватися із друзями. На третьому та четвертому курсах переважав чинник поваги до викладача (65–70%). Здобувачі вищої освіти магістерського рівня підготовки віддали перевагу живій творчій атмосфері (76–84%).

Варто зазначити, що більшість здобувачів вищої освіти на першому та другому курсах цілком влаштовує співвідношення аудиторних і позааудиторних занять – це 68% респондентів, на

третьому та четвертому курсах перевагу самостійній роботі віддають 74% бакалаврів, 86% магістрів за самостійну роботу.

Відповіді на запитання, які стосувалися ставлення здобувачів вищої освіти до викладачів, показали, що на першому курсі переважають суто формальні контакти в рамках навчального процесу – це 65%, то на другому – 52%, третьому – 67%, четвертому – 70% та п'ятому курсах – 78% відповідно. Це ставлення формується на живому особистісному контакті, який сприяє взаєморозумінню.

У нашому дослідженні були питання, які стосувалися колективної взаємодії. Тут спостерігалась така тенденція, що першокурсники та студенти других курсів визначили свої колективи навчальних груп як такі, у яких помітно виражені окремі групи, – 68–74% респондентів, треті та четверті курси – 45–52% відповідно визнали, що їхні колективи дружні. А для 67% здобувачів вищої освіти магістерського рівня підготовки їхні колективи роз'єднані, в основному кожен сам по собі. Така тенденція передбачувана тому, що на перших курсах іде формування колективу. Треті, четверті курси об'єднано спільною навчально-виховною метою, а магістри здебільшого вже працюють.

Що стосується підробітку студентів під час навчання, то натепер це звичне явище. І якщо на першому курсі здобувачі вищої освіти епізодично підробляють, що становить 56%, то на другому, третьому та четвертому курсах уже 68% мають тимчасову роботу. Здобувачі магістерського рівня мають постійну роботу (76%). Якість цього підробітку теж різна. На першому, другому та третьому курсах – це участь у реалізації товарів (касир, консультант, торговельний представник), на четвертому курсі бакалаврату та здобувачі вищої освіти магістерського рівня вже мають роботу за фахом, яку вибрали в закладі вищої освіти. Саме у здобувачів вищої освіти випускних курсів є декілька варіантів працевлаштування, але поки без чітких гарантій (78%). Найвищий відсоток здобувачів вищої освіти магістерського рівня підготовки, які

підробляють за фахом на факультеті ветеринарної медицини, – 74%.

А ось у чому здобувачі вищої освіти всіх курсів і рівнів підготовки майже однакові (67–78% від загальної кількості опитаних респондентів), так це у ставленні до майбутнього – стабільного, але без особливих надій та ілюзій.

Висновки. На даному етапі було проведено психолого-педагогічний моніторинг початкового I етапу НДР кафедри філософії, історії і політології ОДАУ «Дозволь тобі допомогти стати студентом», у процесі якого вивчався аспект мотивації вибору спеціальності серед здобувачів вищої освіти бакалаврського і магістерського рівнів ОДАУ. Проведено моніторинг динаміки зацікавленості майбутньою професією на всіх курсах від 1 до 4 бакалаврського рівня та серед здобувачів вищої освіти магістерського рівня. Окрему увагу під час майбутнього наукового дослідження, на нашу думку, варто приділити також аспектам позанавчальної соціальної діяльності здобувачів вищої освіти всіх рівнів.

Цікавим підтвердженням правильного напрямку розвитку вищої освіти в Україні виявилися практичні факти схвального психологічного сприйняття здобувачами вищої освіти співвідношення навантаження аудиторних, позааудиторних занять та самостійної роботи у процесі навчання.

Також позитивну динаміку показала психолого-педагогічна взаємодія між здобувачами вищої освіти та професорсько-викладацьким складом, а саме процес налагодження їхньої взаємодії. Така тенденція, безперечно, позитивно впливає на психологічний клімат та згуртованість навчальних груп під час вирішення навчальних і наукових завдань у навчальному процесі бакалаврського рівня та формування індивідуалістичного підходу до навчання здобувачів вищої освіти магістерського рівня. На окрему увагу заслуговує аспект психологічної готовності до професійної діяльності, мотивації працевлаштування здобувачів вищої освіти різних освітніх рівнів, що потребує подальшого дослідження.

Список літератури:

1. Варій М., Ортинський В. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник. Київ, 2009. С. 170–177.
2. Ермола А. Технологія моніторингу якості освіти : навчально-методичний посібник. Харків : Курсор, 2008. С. 21.
3. Красовська О. Маркетинговий моніторинг як інструмент дослідження світового ринку вищої освіти. URL: http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/449/1/Krasovska_statya.pdf (дата звернення: 04.09.2021).
4. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи : посібник / за заг. ред. О. Локшиної. Київ : К.І.С., 2004. 128 с.
5. Ніколаєва Л. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2011. Вип. 35. С. 83–90.
6. Уїлмс Д. Системи моніторингу і модель «вхід – вихід». *Директор школи*. 1995. № 1. С. 36–43.

Fedorova I.V. VALUE OF MONITORING RESEARCHES FOR UPGRADING OF STUDIES IN ESTABLISHMENTS OF HIGHER EDUCATION

In the article the types of monitoring are considered depending on direction of application in the various aspects of educational process and in particular types of the psychological and pedagogical monitoring. Author learned scientific researches of monitoring in educational industry. An aim of realization of monitoring research is the certain scientific theme of department of philosophy, history and political science of the Odesa State Agrarian University "Allow to help you become a student". Principles, stages of the pedagogical monitoring, are analysed, the results of the internal complex psychological and pedagogical monitoring that was conducted in the Odesa State Agrarian University among the applicants for higher education of bachelor and master's degree levels are given. In the process of monitoring an accent is done on forming the world view positions, options, that are key both for studies and for the gaining a specialty. Researcher have come to the conclusion that intensity of educational activity of applicants for higher education gets better in the process of optimization of collective education in combination with the self-education of individual that becomes the good guaranty of creative potential on a base of OSAU. The stages of educational cycle of applicants for higher education of bachelor and master's degree levels are analysed in the article. Description of blocks of questions, the aim of which was finding out the reasons of higher education gaining and determination of chosen specialty priorities is given. As a result the structure of educational reasons and their influence on activity of applicants for higher education in an educational process are analysed. No less important is a block of questions regarding the analysis of applicants for higher education attitude to the different forms of studies in an educational process on the whole. Separate attention is given to the aspect of mutual relations inside the student group and leisure of applicants for higher education. All marked aspects have substantial influence on forming of attitude toward future employment of both applicants for higher education of bachelor and master's degree levels.

Key words: *monitoring, psychological and pedagogical monitoring, types of monitoring, principles of psychological and pedagogical monitoring, stages of psychological and pedagogical monitoring.*